

- verschillende leerkrachten menen dat het onderwijs « met de krant » de interesse der leerlingen stimuleert en hun lectuur van kranten doet toenemen ;
 - anderzijds andere audiovisuele middelen bruikbaar schijnen te zijn dan de krant omdat ze directer in functie van « de leerstof » kunnen aangewend worden, en het bruikbare materiaal meer aangepast is aan het niveau der leerlingen.
- In een laatste hoofdstuk werden enkele « lesmodellen » uit de vrij beperkte literatuur weergegeven. (4)

Miel NUYENS

Verwijzingen

- (1) BAECK, L., In «Groei en onkruid in de welvaartstaat», De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen/Utrecht 1972, p. 165.
 - (2) Wetenschappelijke staf van het CeCoWe., in «Jeugd en Pers», Leuven, 1970.
 - (3) VAN BUGGENHOUT, J., «Jonge generatie en krant», Univresa, Wet-teren, 1971.
 - (4) KERSTIENS, L., «Medienkunde in der Schule», Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbronn/O.B.B., 1968.
- «Presse Actualité», Paris, nr. 62, décembre 1970.
 SCHONKEN, N., VAN MAELE, L., «Krantenlezen op school», in «Impuls voor open schoolgemeenschap», 3e Jg., nr. 1-2, september-november 1972.

(ADVERTENTIE)

**HET
NIEUWSBLAD**

N.V. DE STANDAARD
 EM. JACQMAINLAAN 127
 1000 BRUSSEL

peter boby

De opvattingen van K. Marx en F. Engels over de pers

Licentiaatsverhandeling, Fac. Soc. Wet., Leuven 1973,
 (Promotor : L. Meerts)

Deze verhandeling beoogde een chronologisch overzicht te geven van de journalistieke bedrijvigheid van Marx en Engels en tevens een beschrijving van hun opvattingen over de journalistiek, met de verscheidene problemen hiermee verbonden, zoals censuur, persvrijheid, perswetgeving, rol van een krant, enz.

Men mag het belang van het journalistieke werk van Marx en Engels niet onderschatten. In de periode waarin zij als journalist werkten, volgden zij op de voet de economische en politieke gebeurtenissen en verzamelden zij een grote hoeveelheid gegevens voor hun latere historische werken.

Tot op heden grijpen de meeste werken over een marxistische en communistische pers terug naar Lenin. Bij hem was er reeds sprake van een « partij-pers ». Als zodanig kon hij dan ook al concrete en praktische richtlijnen geven waaraan de kranten zich moesten houden. Deze concrete en duidelijke richtlijnen zullen we echter bij Marx en Engels niet terugvinden. Zij hebben geen expliciet werk over de eigenlijke rol van de pers of van de journalist geschreven. Hun opvattingen ter zake moeten we dan ook hoofdzakelijk zoeken in gelegenheidsartikelen over bepaalde actuele gebeurtenissen van hun tijd die in verband werden gebracht met de pers.

Marx bevond zich ook in een gans andere situatie dan Lenin. Hij had geen partijapparaat ter beschikking en schreef steeds in voor hem alles behalve aangename omstandigheden.

Vertrekkende van een beknopt overzicht van de situatie van de pers in Duitsland in de 19e eeuw, kwamen we tot Marx' eerste contact met de pers. Als 24-jarige werd hij na korte tijd hoofdredacteur van de « Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe ». Deze krant werd te Keulen uitgegeven in 1842 en reeds in februari 1843 door de overheid verboden. Deze politiek-journalistieke bedrijvigheid in Keulen was voor Marx niet alleen een vuurproef, doch ook de beslissende stap in de politieke praxis en een confrontatie met de dagelijkse problemen. In zijn studententijd had hij weliswaar filosofie en rechten grondig gestudeerd, het redactiewerk dwong hem echter zich nu met de economie bezig te houden, met materiële problemen, met de ellendige toestand van het proletariaat.

In 1848 vinden we Marx terug aan het hoofd van een door hem opgerichte krant : de « Neue Rheinische Zeitung, Organ der Demokratie ». Deze krant kondigt zich aan als orgaan van de democratie, en ziet in de situatie van Duitsland als eerste en noodzakelijke plicht het samengaan van radicale democraten uit de burgerklasse met de proletariërs tegen het éénheidsfront van feodale machten en conservatieve burgerij.

De uitwijzing van Marx in mei 1849 en de repressailles tegen de andere redacteuren van de blad dwongen de redactie het verschijnen van de krant stop te zetten. Het laatste nummer verscheen in rode druk.

In 1850 te Londen richtte Marx dan opnieuw een tijdschrift op dat in Hamburg werd gedrukt, de « Neue Rheinische Zeitung, politisch-ökonomische Revue ». Deze « Revue » bracht een duidelijk bewijs van Marx' intussen gerijpt economisch determinisme. Als we zijn artikels in deze « Revue » vergelijken met deze die hij in 1842/43 in de eerste nummers van de « Rheinische Zeitung » schreef, valt ons deze evolutie wel het duidelijkst op. In een brochure schreef Engels : « ... hier handelte es sich darum, die politischen Begebenheiten zurückzuführen auf Wirkungen von in letzter Instanz ökonomischen Ursachen. »

Eind november 1850 verscheen het laatste nummer van dit tijdschrift. Alle verdere pogingen de uitgave voort te zetten liepen spaak omwille van de tegenstand der politie in Duitsland en wegens het gebrek aan materiële middelen.

Met het einde van de « Revue », de derde krant in de trilogie van de « Rheinische Zeitungen », is er ook een einde gekomen aan de eigenlijke journalistieke bezigheid van Karl Marx. Doch de banden die hij tot dan met de krantenwereld onderhield werden niet volledig verbroken. Hij bleef voor alle mogelijke kranten bijdragen leveren, hetzij om financiële redenen, hetzij om bij belangrijke gebeurtenissen onmiddellijk in het politieke gebeuren te kunnen tussenkomen. Hieruit blijkt nogmaals welke « strategische » plaats Marx de pers toekende. Deze periode hebben we dan meer uitgediept in het laatste hoofdstuk, waarin we de laatste krant waaraan Marx en Engels hun medewerking verleenden hebben beschreven : de « Sozialdemokrat » (Zürich-Londen, 1879-1890).

We zijn deze studie begonnen met de bedoeling na te gaan of men werkelijk kan spreken van een « marxistische pers » en zo ja, welke haar eigenschappen en karakteristieken zouden zijn. Het gaat ons hierbij niet om een marxistische pers in het algemeen maar wel om een pers door Marx en Engels geleid of beïnvloed, gedurende hun leven. We beperken ons wel degelijk tot hun beider opvattingen en ideeën over de pers. We hebben daarbij gebruik gemaakt van de originele bronnen, de geschriften van Marx en Engels. Ook hier hebben we er ons toe beperkt om slechts hun persbijdrage in enge zin na te gaan samen met bepaalde brieven en documenten die rechtstreeks verbonden zijn met hun persactiviteiten. Wat ons daarbij opviel was, dat we hier in dit verband niet te maken hebben met een afgelijnde, dogmatische visie op de rol van de pers.

Inderdaad, al de teksten van Marx en Engels draaien rond enkele kerngedachten en basisprincipes. We hebben ook opgemerkt dat er zich tijdens het leven van Marx enkele veranderingen in zijn theorie hebben voorgedaan, doch aan de grondbeginselen werd niet getornd.

Welke zijn nu deze kerngedachten in verband met de pers ? Vanaf de eerste geschriften van de politieke journalist Marx uit 1842, tot Engels' brief aan Bebel uit het jaar 1892, loopt o.m. de verdediging van de vrije pers tegen censuur en bureaucratische inmenging als een rode draad doorheen hun werken. Ondanks al de verschillen in de politieke opvattingen die tussen de vroegste en de latere geschriften liggen, kan men toch nergens een aanknopingspunt daarvoor vinden dat Marx of Engels ooit een officieel voogdijdschap over de pers — al gaat deze ook van een revolutionaire partij uit — gewent zouden hebben. Op een zeer heldere wijze werkte Marx de tegenspraak uit, die daar in bestaat dat de journalisten, onder voorwendsel van hun feilbaarheid een censuur wordt opgelegd, terwijl er bij de ambtelijke censor een door niets gestaafde onfeilbaarheid vooropgezet wordt. In zijn beginperiode is Marx nog helemaal de optimistische liberaal die — tenminste op het gebied der bewustzijnsvorming — alleen door vrije concurrentie der ontwikkelde argumenten de

democratische vorming en opvoeding van het volk verhoopt.

Pas in een artikel van Engels, « Bericht van de debatten over de plakkaat-wet » dat slechts enkele weken voor het definitieve verbod van de « Neue Rheinische Zeitung » verscheen, vindt men een standpunt dat bij de theorie van de klassenstrijd aanleunt. « De vrijheid der pers, de vrije concurrentie der meningen, dat is de toepassing van de klassenstrijd op het gebied van de pers. » Dat echter ook binnen een socialistische partij en haar meer en meer bureaucratische en gehiërarchiseerde structuur de persvrijheid opnieuw verdedigd moet worden, heeft Engels in zijn beide brieven aan August Bebel onomwonden en met grote openheid verteld.

Het zou zeker niet juist zijn indien men anderzijds alle uitingen van de « jonge » Marx in verband met de persvrijheid onveranderd ook in de mond zou leggen van de « oude » Marx. Doch Marx bleef steeds van de noodwendigheid van een vrije, kritische pers overtuigd. Hij kon het zich eenvoudigweg niet voorstellen dat de overgang van kapitalisme naar socialisme zou gepaard gaan met een aftakeling van de vrijheden, die door een lange revolutionaire strijd afgedwongen waren.

Als besluit kunnen we dus stellen dat indien we willen spreken van een marxistische pers, we naar eigenschappen moeten verwijzen, die niet zo dadelijk met het overeenstemmend marxistische « systeem » lijken samen te vallen : onbeperkte persvrijheid — wat mede de afschaffing van elke censuur veronderstelt — een vooral onafhankelijke, kritische pers die de bevolking steunt, opvoedt en leidt in haar strijd. Ziehier de voornaamste principes die Marx en Engels hun leven lang verdedigd hebben en die heden ten dage nog steeds voorwerp van discussie zijn. Deze eigenschappen nopen ons dan ook een onderscheid te maken tussen enerzijds een marxistische persvisie en anderzijds een leninistische, nu in het grootste deel van de communistische wereld algemeen aanvaarde perstheorie. De kleurloosheid, saaiheid en slaafsheid van laatstgenoemde pers zijn karakteristieken waartegen de beide voorlopers zich heel hun leven lang verzet hebben en die hun alles behalve voor ogen stonden toen ze met hun journalistiek werk begonnen. Natuurlijk moeten we hierbij rekening houden met het feit dat Marx en Engels in een gans andere periode leefden, in een tijd waar er nog geen sprake was van een socialistische staat. Hoe beiden in dit geval zouden gereageerd hebben behoort tot het domein van de veronderstellingen, alhoewel we bij Engels in zijn laatste brieven aan Bebel en Liebknecht een zekere waarschuwing kunnen vinden voor een al te gebonden en aan banden gelegde pers.

Beknopte bibliografie

- BARTEL H., *Marx und Engels im Kampf um ein revolutionäres deutsches Parteiorgan*. 1879-1890, Berlin, 1961.
BECKER G., *Der Journalist und Redakteur Karl Marx*, in *Neue Deutsche Presse*, Berlin, 1968.
BITTEL K., *Neue Rheinische Zeitung - Politisch-ökonomische Revue*, Redigiert von Karl Marx, Rütten & Loening, Berlin, 1955.
FETSCHER I., *Karl Marx, Friedrich Engels - Pressefreiheit und Zensur*, hrsg. und eingeleitet von Iring Fetscher, Frankfurt, 1969.
HIRSCH H., *Karl Marx als Publizist*, in *Beiträge zur Zeitungswissenschaft*, Münster, 1952.
International Review of Social History, *Die Neue Oder-Zeitung und Karl Marx als Ihr Korrespondent*, 1959.